

УДК 342.5+ 340.132.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.16>

НОРМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОЗНАКИ ТА СУТНІСТЬ

Дояр Є.В.,

кандидат юридичних наук,

адвокат

<https://orcid.org/0000-0001-8500-8789>

Дояр Є.В. Норми адміністративного права: сучасний погляд на ознаки та сутність.

Здійснено спробу аналізу ознак та сутності норм адміністративного права під кутом зору останніх тенденцій в доктрині адміністративного права. Зокрема, серед перманентних особливостей норм адміністративного права виокремлено такі: є первинними елементами системи адміністративного права; мають обумовлену сферою об'єктивізації специфічну структуру; спрямовані на правове регулювання тих суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права; їх пріоритетною метою є забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері; переважна більшість норм адміністративного права є імперативними, однак поряд із цим, значна кількість адміністративно-правових норм має диспозитивний характер, який полягає у наданні суб'єкту, що не наділений владно-управлінськими повноваженнями, права діяти на свій розсуд; реалізація забезпечується за допомогою системи певних засобів (державно-примусових, стимулюючих тощо).

На підставі вказаного, резюмовано, що адміністративно-правова норма – це первинний елемент системи адміністративного права, який має обумовлену сферою об'єктивізації специфічну структуру, спрямований на правове регулювання тих суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права, з пріоритетною метою забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері, реалізація якої (мети) забезпечується за допомогою системи певних засобів (державно-примусових, стимулюючих тощо).

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правова норма, доктрина, людиноцентризм, ознаки, сутність.

Doiar Ye. Norms of administrative law: a modern view of the features and essence.

An attempt is made to analyse the features and essence of the rules of administrative law in terms of recent trends in the doctrine of administrative law. In particular, among the permanent features of the

rules of administrative law are the following: are the primary elements of the system of administrative law; have a specific structure due to the sphere of objectification; aimed at the legal regulation of those social relations that constitute the subject of administrative law; their priority goal is to provide conditions for the implementation and protection of individual rights and freedoms in the public sphere; the vast majority of administrative law is imperative, but at the same time, a significant number of administrative law is dispositive in nature, which consists in giving an entity that is not endowed with administrative powers, the right to act at its discretion; implementation is ensured through a system of certain means (state-coercive, stimulating, etc.).

Based on this, it is summarized that the administrative law is the primary element of the system of administrative law, which has a specific structure due to the scope of objectification, aimed at legal regulation of public relations that are the subject of administrative law, with priority to provide conditions for implementation and protection of the rights and freedoms of the person in the public sphere, the realization of which (goal) is ensured by means of a system of certain means (state-coercive, stimulating, etc.).

Keywords: administrative law, administrative law, doctrine, anthropocentrism, signs, essence.

Постановка проблеми. Сьогодні тенденції наукового пошуку свідчать про все більше поширення ідеї про те, що норма права забезпечується не тільки примусовою силою держави, але й суспільною свідомістю. Правова доктрина поступово відмовляється від того, що тільки держава шляхом примусу може забезпечити обов'язковість правової норми, а імперативні норми у публічних галузях права у своїй кількості не обов'язково мають переважати за диспозитивні.

Вище згадана тенденційність відповідних наукових розвідок у царині теорії права є характерною й для галузевих юридичних досліджень, в яких наголошується на необхідності перегляду властивостей галузевих різновидів норм права,

у тому числі й адміністративно-правових [1, с. 103]. Однак трансформації наукових переконань, яка фактично розпочалася й триває, передувало поступове оновлення адміністративно-правової доктрини, основні постулати якої мали стати фундаментом для сучасного сприйняття адміністративного права та його сутності, переосмислення потенціалу його норм та пошуку балансу у співвідношенні імперативного та диспозитивного регулювання адміністративно-правових та інших публічних відносин.

Звісно, що вказаний процес не просто відзначається своєю тривалістю, але є й суттєво складним, оскільки він стосується когнітивного сприйняття сучасним дослідником права в цілому, законів існування суспільства та держави, «збентежує» так би мовити його ментальні риси та вводить нове сприйняття правової дійсності у стан резонансу із його попередніми поглядами.

Вдало стан такого «наукового переходу» описав Д. М. Лук'янець, який зауважив, що у вітчизняній науці адміністративного права доволі чітко простежуються два основних напрями: в основі першого («схоластичного») погляди, сформовані ще за радянських часів, а сучасні розробки становлять собою спробу пристосувати ці погляди до сучасних умов без жодних спроб переглянути догми і стереотипи, що склалися в минулому столітті; другий же напрям виразно акцентує увагу на підходах, властивих європейським правовим традиціям, і становить собою спроби перенести знання про відповідні правові інститути у вітчизняну доктрину адміністративного права. Саме тому, на слушну думку науковця, у науці адміністративного права гостро відчувається потреба побудови сучасних теорій адміністративного права. Ця потреба, як зауважує Д. М. Лук'янець зумовлена тим, що на сьогодні наука адміністративного права становить собою набір досить суперечливих положень, різноманітних поглядів і навіть «теорій», які доволі часто не мають спільної концептуальної основи [2, с. 37].

Своєрідним же об'єднуючим концептом для вчених-адміністративістів безумовно стала теорія людиноцентризму, яка має філософське походження. Як зазначається у різноманітних філософських дослідженнях, людиноцентризм – це філософія гуманістично орієнтованого підходу до соціальних відносин і особистості. Розвиток і втілення в практику життя філософії людиноцентризму є однією з головних умов формування і становлення сучасної системи соціальної допомоги і соціально орієнтованої держави. Система принципів розвитку соціальної держави передбачає, що головною цінністю в її концепції виступає людина, її розвиток, самореалізація. Соціальна держава, на думку більшості дослідників вказаної проблематики, діє для і заради людей, і саме люди відтворюють її основні принципи й ідеї [3;

4, с. 21]. Філософ С. Ю. Цигульов переконує, що у понятті «людиноцентризм» у межах філософії людиноцентризму ми повинні розуміти не те, що людина, її «життя тут і зараз» є головною метою її буття і вся її діяльність, як розумова так і практична, здійснюється лише для забезпечення саме «життя тут і зараз», досягаючи цього за будь-яку ціну, а повинно розумітись те, що людина з усією її величністю, розумом, потенцією ставиться у центрі світу і повинна завдяки цьому зберігати його, зберігати будь-яке життя, зберігати себе у майбутньому. Вчений-філософ підкреслює, що філософія людиноцентризму – це єдиний шлях позитивного розвитку суспільства [5]. На думку В. Г. Кременя, терміном людиноцентризм позначаються різноманітні й водночас концептуально спрямовані відтінки філософської думки, об'єктом яких є людина. Тілесність, обдарованість, духовність, освіченість, моральність, егоїзм, розумність, цілеспрямованість – усе це є фрагментами постійно змінюваної картини буття людини, які розкривають її нові аспекти, але не вичерпують нескінченного змісту [6, с. 9].

Як слушно зазначає В.В. Юровська завдяки працям В. Б. Авер'янова саме ідеологія «людиноцентризму» набула поширення у вітчизняному адміністративному праві [7, с. 12; 8] та стала домінуючою у подальших дослідженнях учених-адміністративістів сучасності [9, с. 13; 8, с. 11; 24, с. 20-21; 10; 11; 12, с. 22], сенс якої (як нової концепції адміністративного права) полягає у забезпеченні та дотриманні у публічно-правовій сфері принципу верховенства права (правовладдя), забезпеченні спрямованості адміністративного права на пріоритет прав фізичних і юридичних осіб, забезпеченні дотримання конституційних принципів у всіх без винятку сферах суспільного життя [13, с. 82-89]. При цьому людиноцентристська концепція адміністративно-правової доктрини заснована на якісно нових, зорієнтованих на утвердження принципу верховенства права, підходах до дослідження вихідних ознак адміністративного права як галузі права, публічного адміністрування та його інститутів, суб'єктного складу адміністративно-правових відносин та їх адміністративно-правового статусу, усіх аспектів адміністративного та судового порядку вирішення публічно-правових спорів тощо [14, с. 144]. В цілому схоже розуміння людиноцентризму як концепції адміністративного права та концепту адміністративно-правової доктрини висловлюється й іншими вченими [15, с. 105-106; 16, с.; 246-247; 17, с. 168; 18, с. 8; 19, с. 155-156; 20, с. 4].

Стан опрацювання. Питаннями адміністративно-правових норм в різні історичні періоди розвитку адміністративно-правової доктрини цікавилися: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла-Тіунова, І. В. Болокан, В. М. Гаращук, І. П. Голосні-

ченко, С. Л. Горьова, Є. В. Додін, А. І. Єлістратов, В. В. Ігнатенко, Р. А. Калюжний, Л. В. Коваль, Ю. М. Козлов, Т. О. Коломoeць, В. К. Колпаков, О. П. Коренев, О. І. Костенко, Є. В. Курінний, Д. М. Лук'янець, П. С. Лютіков, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко, Д. В. Приймаченко, С. І. Саєнко, С. Г. Стеценко, Ю. О. Тихомиров, М. М. Тищенко, С. В. Шахов, Ц. А. Ямпольська та ін.

Вказана проблематика, наприклад, була предметом досліджень дисертаційного рівня, виконаних С. Л. Горьовою («Норми адміністративного права (проблеми теорії та практики нормотворення)», 2000 р.), де встановлено базові поняття та категорії, проведено класифікацію; І. В. Болокан («Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики», 2017 р.), у якому у т. ч. досліджено питання ефективності реалізації норм адміністративного права; С. В. Шахова («Норми адміністративного права: теоретико-правові аспекти ефективності», 2020), де у тому числі окреслено особливості (специфічні ознаки) норм адміністративного права.

Мета статті – здійснити спробу аналізу ознак та сутності норм адміністративного права під кутом зору останніх тенденцій в доктрині адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Концептуально нове сприйняття адміністративного права як галузі неминує справило вплив і на методологію дослідження його ключових категорій та ознак. Як зауважує П. С. Лютіков, «...такий розвиток та трансформаційні процеси адміністративно-правової науки вимагають якісно нових, зорієнтованих на утвердження принципу верховенства права, підходів до дослідження проблематики інститутів публічного адміністрування, суб'єктного складу адміністративно-правових відносин, проблем державної служби, різних аспектів адміністративного та судового порядку оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб тощо» [21, с. 4].

Проте незважаючи на констатацію цих очевидних фактів як такого переосмислення базових категорій адміністративного права та його інститутів фактично не відбувалося, про що критично висловлювався В. Б. Авер'янов, який настановлював, що «у визначенні адміністративного права, як правило, немає навіть згадки про права людини, а тим більше про її пріоритетне місце у сфері адміністративно-правового регулювання; традиційно не висвітлюються і навіть не згадуються принципи власне галузі адміністративного права, які підміняються принципами державного управління; панує стереотипне трактування адміністративних правовідносин з одностороннім впливом, в яких людина розглядається суто «підвладним об'єктом» управлінського й адміністративно-примусового впливу з боку уповноважених суб'єктів; не приділяється пріоритетна увага судовим за-

собам захисту прав громадян, вона обмежується «стандартним» розглядом лише позасудових засобів забезпечення законності у державному управлінні; нарешті фактично цілком ігнорується сучасна європейська доктрина і практика адміністративного права» [19, с. 157-158].

Такі, на жаль, цілком об'єктивні висновки підтверджувалися реальною ситуацією у навчальних та наукових джерелах, в яких досліджувалася та вивчалася вказана проблематика. Так, на думку Л. В. Ковалю, адміністративно-правова норма, є правилом поведінки, що встановлюється відповідними державними органами і забезпечується санкцією, організованим захистом з боку держави. Специфікою норм адміністративного права, як вважав Л. В. Коваль, є те, що правила в них подано в імперативній (категоричній, владній) формі [22, с. 13]. В. В. Богуцький вважає, що адміністративно-правова норма – це правило поведінки, яке встановлене державою (Верховною Радою України, органом виконавчої влади) з метою врегулювання суспільних відносин у сфері державного управління. Норми адміністративного права визначають межі належної, допустимої або рекомендованої поведінки людей, діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій і трудових колективів у сфері виконавчої влади [23, с. 14]. Аналогічний підхід демонструють й І. П. Голосніченко, який вказує, що адміністративно-правова норма – це обов'язкове, формально визначене правило поведінки, що встановлено та охороняється Українською державою для організації і регулювання суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у процесі здійснення виконавчої влади та відповідальності у сфері державного та комунального управління [24, с. 16].

В. Б. Авер'янов зазначав, що адміністративно-правові норми – це встановлені, санкціоновані або ратифіковані державою, формально визначені, юридично обов'язкові, охоронювані засобами державного примусу правила поведінки учасників суспільних відносин у сфері реалізації виконавчої влади та управлінської діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, які забезпечують умови реалізації цими учасниками своїх прав та виконання покладених на них обов'язків [25, с. 110-111]. Поряд із загальними рисами (встановлюються, санкціонуються чи ратифікуються державою і тому мають державно-владний характер; є формально визначеними загальнообов'язковими правилами поведінки; закріплюються в правових актах, що видаються компетентними державними органами; мають двосторонній характер, тобто встановлюють не тільки права, а й обов'язки учасників правовідносин; визначають певні варіанти поведінки; їх дотримання забезпечується шляхом як юридич-

ного примусу, так і застосування різноманітних організаційних, роз'яснювальних, стимулюючих та інших заходів), В. Б. Авер'янов окреслював особливості, притаманні лише нормам адміністративного права:

- по-перше, предметом їх регулювання є суспільні відносини у сфері функціонування управлінських інститутів публічної влади, а відповідно метою цих норм є забезпечення як організації та впорядкованості дій суб'єктів виконавчої влади, місцевого самоврядування, деяких інших суб'єктів управлінської діяльності, так і умов для реалізації і захисту прав і свобод громадян, щодо яких ця діяльність здійснюється;
- по-друге, переважна більшість норм адміністративного права має імперативний характер. Водночас інша частина норм адміністративного права має ознаки диспозитивності. Вона полягає у наданні суб'єкту, що не наділений державно-владними повноваженнями, права діяти за своїм вибором, хоча в загальних межах, визначених нормою;
- по-третє, для адміністративно-правових норм у багатьох випадках характерне пряме застосування адміністративних санкцій за правопорушення, адже адміністративна (а тим більше дисциплінарна) відповідальність настає найчастіше у позасудовому порядку;
- по-четверте, адміністративно-правові норми часто встановлюються у процесі реалізації повноважень виконавчої влади і безпосередньо її суб'єктами [25, с. 111-112].

У свою чергу С. В. Петков обмежується констатацією в цілому традиційного погляду на адміністративно-правову норму, згідно з яким адміністративно-правова норма – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене державою з метою регулювання суспільних відносин, що входять до предмета адміністративного права, і забезпечене засобами державного примусу [26, с. 57]. Російські дослідники Ю. А. Дмитрієв, І. О. Полянський та Є. В. Трофімов визначають норму адміністративного права як правило поведінки, яке встановлено державою в особі уповноважених органів або посадових осіб, яке має вираження в певній формі, обов'язкове для невизначеного кола осіб та розраховане на багатократне застосування та санкціонування (тобто захищене від порушень) примусовою силою держави [27, с. 54; 28, с. 215].

Інший російський дослідник С. І. Саєнко під нормою адміністративного права розуміє створену або санкціоновану суб'єктом адміністративної нормотворчості і зафіксовану в офіційних юридичних джерелах систему нормативних положень, які в структурно взаємопов'язаному вигляді описують модель поведінки індивідуального або колективного суб'єкта адміністративного права, умови

здійснення даної поведінки і наслідки, які можуть настати від останньої [29, с. 12]. Властивостями норми адміністративного права, на його думку, є те, що вона: а) створюється (встановлюється) або санкціонується (з'являється шляхом перетворення інших різновидів соціальних регуляторів); б) виникає завдяки реалізації певними суб'єктами наданих їм адміністративно-нормотворчих повноважень; в) являє собою систему нормативних положень, які в структурно взаємопов'язаному вигляді описують модель поведінки індивідуального або колективного суб'єкта адміністративного права, умови здійснення даної поведінки і наслідки, які можуть настати від останньої; г) зафіксована в обов'язковому порядку тільки в офіційних юридичних джерелах (законах, міжнародних угодах, підзаконних нормативно-правових актах); г) регулює поведінку суб'єкта адміністративного права, коли він бере участь в суспільних відносинах управлінського, адміністративно-юстиційного або адміністративно-деліктного характеру, а також утримується від вчинення дисциплінарних, адміністративних та інших видів правопорушень [29, с. 12].

Т. М. Кравцова вважає, що особливостями адміністративно-правових норм є те, що: в них знаходить своє вираження державний інтерес; мають у більшості імперативний характер, що підкріплюється можливістю застосування засобів державного примусу; є регулятором суспільних відносин у багатьох сферах суспільного життя (промисловість, фінанси, транспорт, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи та ін.); розрізняють матеріальні та процесуальні адміністративно-правові норми; частини адміністративно-правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція) нерідко містяться у різних нормативно-правових актах; сприяють захисту прав людини від свавілля з боку чиновників [30, с. 17].

Як слушно зазначає С. В. Шахов, загалом слід відзначити, що наявні на шпальтах адміністративно-правової літератури підходи до визначення адміністративно-правових норм та окреслення їх ознак в цілому збігаються і хоча й мають ті чи інші відмінності, проте суттєво не впливають на зміст сформульованої дефініції. Разом з тим, окремі автори цілком слушно намагаються удосконалювати наявні відповідні наукові положення [31, с. 91]. Так П. С. Лютіков, намагаючись оновити наявний інструментарій наукового пошуку, звертає увагу на ті особливості норм адміністративного права, що не часто попадають в об'єкти сучасного дослідника правових явищ. Зокрема, вчений-адміністративіст на підставі аналізу думок окремих вчених-правників визначає зміст та сутність такої властивості норм адміністративного права як їх істинність. П. С. Лютіковим висловлено думку про те, що істинність норми адміністративного права, як категорія абсолютно оцінна, не зобов'язана в

імперативі відображати інтереси конкретного громадянина, як про це стверджують окремі дослідники, зокрема С. В. Шахов [1, с. 100]. На переконання П. С. Лютікова, така його теза аж ніяк не означає, що в даному випадку він відмовляється від принципу верховенства права або трактує його якимось інакше ніж інші авторитетні вчені, вчений лише наголошує на необхідності більш коректно розставити акценти. Зокрема П. С. Лютіков пропонує у визначенні сутності категорії «істинність норм адміністративного права» відштовхуватися від того, чи відповідає норма потребам суспільного розвитку. Як відомо, суспільний розвиток є не що інше як процес, в якому діють, з одного боку, люди, соціальні групи, соціальні інститути, а з іншого боку – об'єктивні умови, які стають рамками їхніх цілей, діяльності та результатів. Суспільний розвиток – процес розвитку єдиного соціального організму, що характеризується необоротністю, спрямованістю і закономірністю [32, с. 154]. До об'єктивних умов (потреб) розвитку суспільства, як уточнює дослідник, відносять територію, клімат, рівень економіки, стан суспільних інститутів (сім'ї, освіти і науки, судової та правоохоронної систем, системи публічного адміністрування), ментальність, свідомість, світогляд суспільства і т.д. У свою чергу суспільні потреби, як складова частина потреб людини, включають в себе соціально-економічні (створення умов для конкурентного середовища і розвитку бізнесу, повагу і захист інституту приватної власності, турботу держави і суспільства про членів суспільства, нездатних реалізувати принцип самозабезпеченості і т.д.) та морально-духовні потреби (наявність у людини потреби в самовдосконаленні, саморозвитку, справедливості тощо) [33, с. 172].

У підсумку П. С. Лютіков резюмує, що істинність адміністративно-правової норми логічно визначати з точки зору таких вихідних даних, які розкривають суспільні потреби на певному етапі розвитку соціуму, а саме: рівень розвитку економічних і виробничих відносин, стан навколишнього природного середовища та екології в цілому, стан соціальних і політичних інститутів (сім'ї, освіти і науки, медицини, судової та правоохоронної систем, системи публічного адміністрування тощо), статус окремої людини в суспільстві і рівень захищеності її прав та інтересів з боку держави, ментальність, свідомість, світогляд суспільства і т.д. Таким чином, у розумінні дослідника, істинність норми адміністративного права – це її властивість, яка характеризує ступінь відповідності норми потребам суспільного розвитку, повноту відображення в ній суспільних відносин, врегульованих адміністративним правом [34, с. 12-13].

У свою чергу І. В. Болочан фактично відмовляється від ідеї про те, що лише державний примус є засобом забезпечення реалізації норм адміністративного права й пропонує адміністратив-

но-правову норму визначати як змодельований у певній нормативній конструкції загальнообов'язковий або можливий варіант поведінки суб'єкта адміністративних правовідносин, реалізація якого стимулюється державою притаманними галузі заходами [35, с. 6].

Вже згаданий у цьому дослідженні С. В. Шахов так само намагається розглядати порушену проблематику крізь призму сучасного уявлення про адміністративне право та робить спробу модернізувати деякі традиційні положення про характерні риси адміністративно-правових норм. Ним описуються такі особливості норм адміністративного права:

- вони є вихідними, первинними елементами системи адміністративного права;
- спрямовані на правове регулювання тих суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права (наприклад ті, що виникають у різних сферах публічного адміністрування з приводу реалізації та забезпечення прав і свобод особи, а також ті, що виникають в межах внутрішньої діяльності органів публічного адміністрування);
- метою цих норм є забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері, а також забезпечення організації та впорядкованості дій суб'єктів публічної адміністрації;
- переважна більшість норм адміністративного права є імперативними, однак поряд із цим, значна кількість адміністративно-правових норм має диспозитивний характер, який полягає у наданні суб'єкту, що не наділений владно-управлінськими повноваженнями, права діяти за своїм вибором;
- обов'язковий характер норм адміністративного права походить від рівня сприйняття норм суб'єктами права або їх більшістю (психологічно-ментальна установка адресатів і носіїв адміністративно-правової норми), при цьому виконання норм гарантується за допомогою системи певних засобів (у т. ч. державно-примусових) [28, с. 217].

Висловлюючи нашу точку зору з цього приводу, зауважимо, що норма адміністративного права має специфічну сферу своєї реалізації – публічно-правові відносини. Саме ця ключова особливість, як певна перманентна умова, й обумовлює контури всіх інших характерних рис норм адміністративного права. Іншими словами, як зауважує Р. С. Мельник, саме сутність відносин, на регулювання яких спрямовується норма права, надає останній відповідне галузеве «забарвлення». На думку вченого, норма права може стати елементом системи адміністративного права лише у тому випадку, коли її регулюючий вплив за своєю метою буде співпадати із метою функціонування усієї системи адміністративного права, яка по-

лягає у регулюванні особливого виду суспільних відносин – адміністративно-правових відносин, які виникають у сфері функціонування публічної адміністрації [37, с. 75].

У цьому контексті логічним буде коротко описати ознаки адміністративних правовідносин, які фактично «проливають світло» на відповідні характеристики норм адміністративного права. Не вдаючись до дискусії та аналізу широкого спектру думок з цього приводу лише відзначимо, що найбільш близькою до наших роздумів щодо сутності адміністративних правовідносин є підхід, запропонований Р. С. Мельником, на думку якого:

- адміністративно-правові відносини у переважній більшості випадків не є владними за своїм змістом, тобто вони виникають частіше не у зв'язку зі здійсненням публічного (державного) управління, а у процесі публічно-сервісної діяльності;
- адміністративно-сервісні відносини можуть виникати не тільки між публічно-владними суб'єктами та приватними особами, але й між юридичними особами публічного права не-владного типу та приватними особами;
- публічно-владний суб'єкт не є обов'язковим учасником адміністративних правовідносин. Такі відносини можуть виникати між будь-якими суб'єктами, які володіють публічними правами та обов'язками;
- публічно-правові відносини можуть виникати і між двома приватними особами [37, с. 83].

Висновки. Враховуючи вказане серед перманентних особливостей норм адміністративного права, на нашу думку, можна виокремити такі:

- є первинними елементами системи адміністративного права;
- мають обумовлену сферою об'єктивізації специфічну структуру;
- спрямовані на правове регулювання тих суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права;
- їх пріоритетною метою є забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері;
- переважна більшість норм адміністративного права є імперативними, однак поряд із цим, значна кількість адміністративно-правових норм має диспозитивний характер, який полягає у наданні суб'єкту, що не наділений владно-управлінськими повноваженнями, права діяти на свій розсуд [28, с. 217];
- реалізація забезпечується за допомогою системи певних засобів (державно-примусових, стимулюючих тощо).

Таким чином, адміністративно-правова норма – це первинний елемент системи адміністративного права, який має обумовлену сферою об'єктивізації специфічну структуру, спрямований на правове регулювання тих суспільних відносин,

що складають предмет адміністративного права, з пріоритетною метою забезпечення умов для реалізації і захисту прав і свобод особи в публічній сфері, реалізація якої (мети) забезпечується за допомогою системи певних засобів (державно-примусових, стимулюючих тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шахов С.В. Про необхідність переосмислення змісту ознак правової норми, як передумова перегляду властивостей адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 41. Т. 3. С. 97–103.
2. Лук'янець Д. М. Аксиоматичні теорії та універсуми науки адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3. С. 37-44.
3. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. К.: Грамота, 2010. 576 с.
4. Кремень В. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї. *Дзеркало тижня*. 2005. № 31. С. 21.
5. Цигульов С. Ю. Філософія людиноцентризму – парадигмальний шлях розвитку суспільства. URL: <http://nauka.zinet.info/17/tsygulyov.php>
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
7. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 12–18.
8. Коломоець Т. О. Адміністративно-процесуальне право – самостійна галузь національного права (в аспекті пошуку нової моделі предмету адміністративного права України). *Публічне право*. 2016. № 1. С. 27–35.
9. Андрійко О. Ф. До питання еволюції адміністративного права та предмета адміністративно-правового регулювання. *Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини: тези доп. та наук. повідомлень учасників наук.-практ. конф., м. Харків, 17–18 квітня 2015 р. Х.: Право, 2015. С. 10–13.*
10. Мельник Р.С. Адміністративне право і процес: теорія та практика правозастосування : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 210 с.
11. Мельник Р. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права. *Право України*. 2015. № 10. С. 157–165.
12. Юровська В.В. Методи адміністративного права: питання теорії та практики : монографія : 12.00.07. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 344 с.
13. Юровська В. В. Людиноцентристська концепція адміністративно-правової доктрини як ідеологічна передумова перегляду змісту методів

- адміністративного права. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6. С. 82-89.
14. Юровська В. В. Щодо змісту оновленої ідеології адміністративного права. *Одеські юридичні читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 10-11 листопада 2017 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 142-144.
 15. Маслова А.Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: людиноцентристська концепція трансформації дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 444 с.
 16. Білоус О.В. Людиноцентричні та аксіологічні аспекти тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 340 с.
 17. Білоус О.В. Людиноцентризм як ціннісна основа тлумачення понять законодавства про адміністративне судочинство. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 41. Т. 4. С. 165-169.
 18. Мельник Р. С. Новели сучасної концепції українського адміністративного права. *LEX PORTUS*. № 5. 2017. С. 5-16.
 19. Принцип верховенства права: Проблеми теорії та практики: у двох книгах / за заг. ред. Ю. С. Шемчушенка; відп. ред. В. Б. Авер'янов. К.: Конус-Ю, 2008. Кн. 2: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. 314 с.
 20. Лютіков П. С. Феномен юридичних осіб як суб'єктів адміністративного права: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. 252 с.
 21. Лютіков П.С. Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 454 с.
 22. Коваль Л.В. Адміністративне право. 3-є видання. К., 1998. 208 с.
 23. Богуцький В.В. Административное право как отрасль права: Конспект лекций. Харьков, 1996. 42 с.
 24. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). К., 1998. 52 с.
 25. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Т. 1. Загальна частина. К., 2004. 584 с.
 26. Петков С.В. Теорія адміністративного права: навч. посіб. К., 2014. 304 с.
 27. Дмитриєв Ю.А., Полянський І.А., Трофимов Е.В. Административное право: учебник. М., 2009. 928 с.
 28. Шахов С.В. Адміністративно-правова норма: аналіз поняття та характерних ознак. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 3. С. 212-218.
 29. Саєнко С.И. Норма административного права России: перспективы понятийной модификации. *Административное право и процесс*. 2018. № 5. С. 9-13.
 30. Кравцова Т.М. Адміністративне право: навчальний посібник. Суми, 2015. 308 с.
 31. Шахов С.В. Норми адміністративного права: теоретико-правові аспекти ефективності : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 442 с.
 32. Шахов С.В. Про необхідність переосмислення змісту ознак правової норми, як передумова перегляду властивостей адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 41. Том 3. С. 97-103.
 33. Некрасова Н. А., Некрасов С. И., Садикова О. Г. Тематический философский словарь. М.: МГУ ПС (МИИТ). 2009, с. 164.
 34. Сильвестрова Т.Я. Генезис и сущность общественных потребностей: дис. ... доктора философ. наук: 09.00.11 Чебоксары, 2006. 325 с.
 35. Liutikov P. Truth of the norm of administrative law: essence and content of the category. *Адміністративне право і процес*. 2019. №2. С. 5-15.
 36. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 38 с.
 37. Мельник Р.С. Система адміністративного права України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 415 с.